

Επίσκεψη - ξενάγηση του Συνδέσμου Συριανών στη Μονή Δαφνίου και στον Αρχαιολογικό Χώρο και Μουσείο Ελευσίνας

Κείμενο - φωτογραφίες: Χρήστου Θανόπουλου

Το Σάββατο 29 Απριλίου 2023, 30 μέλη και φίλοι του Συνδέσμου Συριανών, είχαν την ευκαιρία να περιηγηθούν κατά μήκος της αρχαίας Ιεράς Οδού, στη Μονή Δαφνίου, στον Αρχαιολογικό Χώρο και το Μουσείο Ελευσίνας, υπό την ακούραστη ξενάγηση του Δρ. Αρχαιολογίας κ. Γεωργίου Μοστράτου.

Πρώτος σταθμός η κεντρική πλατεία Εσταυρωμένου του Αιγάλεω, όπου έχει διατηρηθεί και είναι ορατό τμήμα της Ιεράς Οδού, μήκους 27,7 μ., πλάτους 5,30–5,90 μ., με αναλημματικούς τοίχους δεξιά-αριστερά από ασβεστολιθικές πέτρες. Η Ιερά Οδός ή Οδός Ελευσίνας είναι πανάρχαιος δρόμος, μήκους 21 χλμ., που ξεκινούσε από την Ιερά Πύλη του αθηναϊκού τείχους (δίπλα στο Δίπυλο και τον Κεραμεικό) και κατέληγε στο Ιερό της Δήμητρας και της Περσεφόνης στην Ελευσίνα. Οφείλει την ονομασία της στη λατρευτική πομπή προς την Ελευσίνα, που διερχόταν την οδό. Το οδόστρωμα ήταν κατασκευασμένο από πατημένο χώμα, χαλίκι και μικρές πέτρες. Περάσαμε δίπλα από την τρίτοξη γέφυρα του Αθηναϊκού Κηφισού.

Επόμενη στάση η βυζαντινή Μονή Δαφνίου 11^{ου} αιώνα (1080) με τα εξαιρετικά ψηφιδωτά του καθολικού (αφιερωμένου στην Κοίμηση της Θεοτόκου), τα καλύτερα του Ελλαδικού χώρου μεσοβυζαντινής εποχής. Τον 11^ο και 12^ο αιώνα σημειώθηκε οικοδομικός οργασμός στην Αθήνα και την Αττική, με το κτίσιμο πάνω από 40 εκκλησιών και μονών. Η Μονή διαθέτει τετράγωνο οχυρωματικό περίβολο, με περίδρομο, επάλξεις και τετράγωνους πύργους, για τον έλεγχο του περάσματος (αρχαίας Ιεράς Οδού) από Πελοπόννησο προς το αθηναϊκό λεκανοπέδιο. Η πρώτη οχυρωμένη μονή με βασιλική κτίστηκε τον 5^ο αι., πάνω στα ερείπια του Δαφναίου ή Δάφνειου Απόλλωνα. Τη σκοτεινή περίοδο (7^{ος}, 8^{ος}, 9^{ος} αιώνας) εγκαταλείφθηκε και ερημώθηκε. Από τον εγγεγραμμένο τετρακίονιο σταυροειδή μετά τρούλου ναό, τον 11ο αιώνα πραγματοποιείται η μετάβαση στον εγγεγραμμένο

σταυροειδή με οκταγωνικό τρούλο, που στηρίζεται σε οκτώ πεσσούς, δύο προς το ιερό, δύο προς την είσοδο και τέσσερις προς τις μακρές πλευρές του ναού, με 4 καμάρες και 4 ημιχώνια στις γωνίες. Οι νάρθηκες και γενικότερα οι δευτερεύοντες χώροι καλύπτονται με σταυροθόλια (φουρνικά). Κτίσματα του 11^{ου} αιώνα είναι επίσης τα κελιά, τα τείχη (δυτικά, ανατολικά, πύργος, δυτική κεντρική πύλη), ο λουτρόνας, το scriptorium, η Τράπεζα. Τον 12^ο αιώνα προστέθηκε ο εξωνάρθηκας με έξι ιωνικούς μαρμαρίνους κίονες (προερχόμενους από το ναό του Δαφναίου Απόλλωνα), ανάμεσα στους οποίους υπήρχαν βυζαντινά τόξα και το ηγουμενείο – βιβλιοθήκη, επί του εξωνάρθηκα. Η άνοδος στο ηγουμενείο γινόταν από κοχλιωτή κλίμακα, με τοξοθυρίδες. Την περίοδο της Φραγκοκρατίας (1207) και μέχρι την οθωμανική κατάκτηση (1458), έγινε μοναστήρι του τάγματος των Κιστερκιανών. Εδώ θάβονταν οι ηγεμόνες του Δουκάτου των Αθηνών, των οποίων οι σαρκοφάγοι (ορατοί σήμερα στην αυλή, -μία ήταν του Guy I de la Roche-φέρει το οικόσημο του), τοποθετούντο σε υπόγεια θολωτή κρύπτη, κάτω από το ναό. Οι κιστερκιανοί μοναχοί μετά από σεισμό (13^ο αι.) αφαίρεσαν έναν κίονα, μετέτρεψαν τα βυζαντινά τόξα σε οξυκόρυφα (γοθτικά), γκρέμισαν το ηγουμενείο και προσέθεσαν επάλξεις στον εξωνάρθηκα. Οι Τούρκοι απέδωσαν τη μονή στους ορθόδοξους μοναχούς τον 16^ο αιώνα, οπότε και κτίστηκαν μικρότερα κελιά με κίονες – οξυκόρυφα (οθωμανικά) τόξα και παρεκκλήσι μπροστά από την είσοδο του καθολικού. Ο Έλγιν αφαίρεσε τρεις ιωνικούς κίονες από τον εξωνάρθηκα. Σήμερα παραμένει μόνο ένας στη ΝΔ γωνία του εξωνάρθηκα. Η λειτουργία της Μονής ως θρησκευτικού κέντρου διακόπηκε με την Επανάσταση του 1821 και λειτούργησε ως φρουραρχείο. Κατά την επανάσταση η μονή αλώθηκε από τον Ομέρ Βρυώνη (καλοκαίρι 1821) και υπέστη σημαντικές φθορές. Ο τρούλος κατέπεσε. Ήταν ορμητήριο του Γκούρα και άλλων οπλαρχηγών. Εδώ υποδέχθηκε ο λαός και ο νομάρχης Μιχαήλ Σχινάς τον πρώτο βασιλιά της Ελλάδος Όθωνα. Λειτούργησε ως στρατώνας των Βαυαρών (1838–1839), ψυχιατρείο (1889–1897) και ποιμνιοστάσιο. Οι σεισμοί των ετών 1886, 1889, 1894 ώθησαν την Αρχαιολογική Εταιρεία και το Υπουργείο Παιδείας να αναλάβουν δράσεις αποκατάστασης, συντήρησης, στερέωσης. Ο Ιταλός ψηφοθέτης Νόβο αποκατέστησε τα ψηφιδωτά, όπως εκείνος θεωρούσε καλύτερα, με τρόπο αυθαίρετο. Δεν κατέγραψε την κατάσταση που βρήκε. Μη γνωρίζοντας ελληνικά, είχε κάνει λάθη στις επιγραφές. Δύο προφήτες κάτω από τον τρούλο είχαν τοποθετηθεί σε λάθος θέση, κ.α. Ο σεισμός του 1999 έπληξε το μνημείο και αμέσως ξεκίνησαν από το Υπουργείο Πολιτισμού εργασίες στερέωσης και αποκατάστασης, οι οποίες διήρκεσαν 18 χρόνια, έως το 2016. Χρησιμοποιήθηκαν οι πλέον σύγχρονοι μέθοδοι και τα ψηφιδωτά διορθώθηκαν και στερεώθηκαν.

Τα κεραμοπλαστικά κοσμήματα (ειδικά στις αφίδες του ιερού) έχουν χαρακτηριστικά ναών της Κωνσταντινούπολης. Το κτίσιμο του ναού πιθανότατα ήταν η πραγματοποίηση τάματος του αυτοκράτορα Βασιλείου Β', ο οποίος είχε επισκεφτεί την Αθήνα στις αρχές του 11^{ου} αιώνα, μετά τις νίκες του επί των Βουλγάρων. Πιθανολογείται ότι η αυτοκρατορική αυλή της Κωνσταντινούπολης ασχολήθηκε με το κτίσιμο της μονής.

Το 1990 η Μονή Δαφνίου, μαζί με τη Μονή Οσίου Λουκά και τη Νέα Μονή Χίου εντάχθηκαν ως σειριακή (ενιαία) εγγραφή στον κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, καθώς αποτελούν εξέχοντα δείγματα μεσοβυζαντινών μοναστηριακών συγκροτημάτων. Ανήκουν στον αρχιτεκτονικό τύπο του ελλαδικού οκταγωνικού ναού, κοσμούνται με πολυτελείς ορθομαρμαρώσεις, γλυπτά και ψηφιδωτά υψηλής τέχνης, αποτελώντας πρότυπο για μια σειρά μνημείων του ελλαδικού χώρου.

Το εσωτερικό του καθολικού κοσμήθηκε με ψηφιδωτά στα ανώτερα μέρη της τοιχοποιίας, πάνω από τη μαρμάρινη σκαλιστή ταινία, τον κοσμήτη. Πανάκριβες ορθομαρμαρώσεις και γλυπτά υπήρχαν στο κατώτερο τμήμα, ακολουθώντας το γνωστό από επώνυμα κτίρια της Κωνσταντινούπολης σύστημα διακόσμησης. Πριν την περίοδο της Εικονομαχίας προσκυνηματικές εικόνες του Χριστού και της Παναγίας υπήρχαν στο ναό. Σώζονται 76 έξοχες ψηφιδωτές παραστάσεις, οι οποίες αποτελούν κορυφαία έκφραση της καλλιτεχνικής παραγωγής της μεσοβυζαντινής περιόδου. Χρονολογούνται στα τέλη του 11^{ου} αιώνα και συνδυάζεται η υψηλή πνευματικότητα της χριστιανικής θρησκείας με ζωντανές αναμνήσεις από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα. Οι ραδινές μορφές με τις σωστές αναλογίες και τις συγκρατημένες κινήσεις, η αρμονία των χρωμάτων, οι ευλύγιστες και πλαστικές πτυχές στα ενδύματα, η διάχυτη ευγένεια στα πρόσωπα, μεταφέρουν πρότυπα αρχαίων αγαλμάτων και αναγλύφων. Αδιαμφισβήτητη θεωρείται η προέλευση του συνεργείου των ψηφοθετών από την Κωνσταντινούπολη. Μετά την καταστροφή των ορθομαρμαρώσεων, την περίοδο της Τουρκοκρατίας, ο διάκοσμος στα κατώτερα τμήματα του κυρίως ναού συμπληρώθηκε με τοιχογραφημένες παραστάσεις, πιθανότατα τον 17^ο αιώνα. Λίγες τοιχογραφίες σώζονται μέχρι σήμερα.

Το εικονογραφημένο πρόγραμμα του ναού ακολουθεί αυτό που διαμορφώθηκε τον 9^ο αιώνα και παγιώθηκε μεταγενέστερα. Ο Χριστός Παντοκράτορας – Παντεπόπτης, δεσπόζει στον τρούλο (τον είχαν τοξεύσει οι σταυροφόροι το 1284), περιστοιχισμένος στην κατώτερη ζώνη, -ανάμεσα στα παράθυρα-, από 16 προφήτες, των οποίων η στάση θυμίζει αρχαιοελληνικά αγάλματα. Στο ιερό του Καθολικού υπάρχει η Παναγία Βρεφοκρατούσα, οι Αρχάγγελοι Γαβριήλ – Μιχαήλ, φρουροί της Βασίλισσας των Ουρανών (από τις επιβλητικότερες και ωραιότερες μορφές στο Δαφνί), ο Αγ. Ιωάννης ο

Πρόδρομος, ο Άγιος Νικόλαος, άλλοι ιεράρχες. Περιβάλλεται από τις παραστάσεις στα ημιχώνια Ευαγγελισμού, Γέννησης, Βάπτισης (το ωραιότερο γυμνό της βυζαντινής τέχνης), Μεταμόρφωση (απόκοσμος Χριστός, απαστράπτων, με όλες τις διαβαθμίσεις του λευκού). Αφηγηματικές σκηνές από τη ζωή του Χριστού και της Παναγίας κοσμούν τις υπόλοιπες επιφάνειες. Μεμονωμένες μορφές αγίων ολόσωμων ή σε μετάλλια, καταλαμβάνουν τις υπόλοιπες επιφάνειες. Στον κυρίως ναό υπάρχουν: Η Βαΐοφόρος, Σταύρωση, Γέννηση Θεοτόκου, Ανάσταση Χριστού, Ψηλάφηση Θωμά, Προσκύνηση Μάγων, Κοίμηση Θεοτόκου, Άγιοι Ιεράρχες, Προφήτες, Άγιοι Διάκονοι, Άγιοι Μάρτυρες (Ζαχαρίας, Ακίνδυνος, Ααρών). Ο Αγ. Νικόλαος έχει πιο σκληρά χαρακτηριστικά. Στην πρόθεση και το Διακονικό κυριαρχεί αντικλασική τεχνοτροπία. Στο νάρθηκα υπάρχουν κάποιες παραστάσεις με θέματα από το βίο της Παναγίας και του Χριστού: Μυστικός Δείπνος, Νιπηήρας, Προδοσία, Προσευχή Άννας (με χαρακτηριστική την έκπληξη που διακατέχει την υπηρέτρια όταν μαθαίνει ότι η εξηντάχρονη Άννα θα γεννήσει), Ευαγγελισμός Ιωακείμ, Ευλογία Ιερέων, Εισόδια της Θεοτόκου. Κυριαρχεί το κλασικιστικό στυλ. Οι άγγελοι μοιάζουν με νίκες, οι μορφές έχουν τρεις διαστάσεις, τα Άγια των Αγίων στο Ναό του Σολομώντα απεικονίζονται με το σχήμα βυζαντινού κιβωρίου. Στο μικρό μουσείο της μονής υπάρχουν: αρχαία επιτύμβια στήλη, γυναικείες μορφές, τμήμα σαρκοφάγου, ιωνικό κιονόκρανο, θωράκια, επιστύλια, περίθυρα, κ.α.

Η επόμενη στάση έγινε στο Ιερό της Αφροδίτης και του Έρωτα, εκεί που έκαναν στάση και οι υποψήφιοι μύστες – προσκυνητές, οδεύοντας κατά μήκος της Ιεράς Οδού από Αθήνα προς Ελευσίνα. Έκαναν σπονδές, έτρωγαν κάτι πρόχειρο (όσοι δε νήστευαν) και συνέχιζαν. Η λατρεία της Αφροδίτης ήταν διαδεδομένη στην Αττική και σχετιζόταν με τη γονιμότητα και την αναγέννηση της φύσης.

Το Ιερό της Αφροδίτης λειτούργησε από τον 4^ο π.Χ. αιώνα, μέχρι και τους ρωμαϊκούς χρόνους, ήταν υπαίθριο, με περίβολο ακανόνιστου ορθογωνίου σχήματος. Διέθετε μικρό ναό, αυλή, βωμό, στοά, δεξαμενές νερού, οικία ιερέων. Χαρακτηριστικές είναι οι λαξευμένες στο βράχο κόγχες για την τοποθέτηση των αφιερωμάτων (αγάλματα της θεάς, περιστέρια, ρόδια, ή γυναικεία γεννητικά όργανα για ευγονία ή προστασία από τις αφροδίσιες νόσους). Νότια η Ιερά Οδός διακλαδιζόταν. Ένας κλάδος ανέβαινε το λόφο της Ηχούς, ενώ ο άλλος κλάδος κατευθυνόταν προς τη θάλασσα.

Σε μικρή απόσταση υπήρχαν οι δύο λίμνες των Ρειτών, η μεγάλη αφιερωμένη στη Δήμητρα και η μικρή στην Περσεφόνη. Σήμερα επιβιώνει η μία, (η άλλη έχει αποξηρανθεί) και ονομάζεται λίμνη Κουμουνδούρου. Υπήρχε πεζογέφυρα ανάμεσα στις δύο λίμνες, κατασκευασμένη τη ρωμαϊκή εποχή. Η οδός η παραλιακή, συναντούσε την Ιερά Οδό που διερχόταν από τις λίμνες

και συνέχιζε προς Ελευσίνα. Η περιοχή του Σκαραμαγκά έχει πάρει το όνομά της από πλούσια βυζαντινή αθηναϊκή οικογένεια γαιοκτημόνων, που εμπορεύονταν το σκαραμάγγιον (είδος ενδύματος), αργότερα κατέληξε στη Χίο και τελικά στη Σύρο. Η πεντάτοξη γέφυρα του Ελευσινιακού Κηφισού κτίστηκε το 125 μ.Χ. με δωρεά του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αδριανού και ήταν μέρος των αντιπλημμυρικών έργων που έγιναν στην περιοχή. Κατασκευασμένη από ακτίτη λίθο, είχε πλάτος 5 μέτρων και μπορούσαν να διέρχονται ταυτόχρονα δύο άμαξες κινούμενες προς αντίθετες κατευθύνσεις. Εδώ ελάμβαναν χώρα οι γεφυρισμοί (βωμολοχίες «εξ αμάξης»), εις ανάμνησιν της θεάς Δήμητρας που έφθασε εδώ (τη μυκηναϊκή εποχή), περίλυπη, ντυμένη στα μαύρα σαν γριά, αναζητώντας την κόρη της Περσεφόνη (που είχε κλέψει και κατεβάσει στον Άδη ο θεός Πλούτων). Μια γριά δούλα του βασιλιά της Ελευσίνας Κελεού, προσπάθησε να κάνει τη Δήμητρα να γελάσει, λέγοντας βωμολοχίες και δείχνοντας το αιδοίο της.

Οι κόρες του Κελεού πρόσφεραν φιλοξενία στη Δήμητρα. Η θεά ανέλαβε τροφός του γιού του Κελεού, Δημοφώντα, τον οποίον τη νύκτα άλειψε με αμβροσία και τον περνούσε πάνω από τη φωτιά, για να τον κάνει αθάνατο. Η βασίλισσα Μετάνειρα είδε τα τεκταινόμενα και έδιωξε τη Δήμητρα από το παλάτι. Η Δήμητρα αποκάλυψε την ταυτότητά της και διέταξε να κτίσουν το ναό της σε ύψωμα, πάνω από το Καλλίχορο Φρέαρ. Οργισμένη με θεούς και ανθρώπους κλείστηκε στο ναό, προκαλώντας ξηρασία και λιμό στη γη, μέχρι που πέτυχε την επιστροφή και την παραμονή της κόρης της στον επάνω κόσμο, για έξι μήνες το χρόνο. Χαρούμενη τότε η Δήμητρα ξαναδίνει την ευφορία στη γη, διδάσκει τη γεωργία στους Ελευσίνιους (στον πρίγκιπα Τριπτόλεμο) για την υλική τους ευημερία και τα σεμνά όργια για την ηθική τους εξύψωση. Η λατρεία της Δήμητρας («Ελευσίνια Μυστήρια») προϋποθέτει την επιλογή και την κατήχηση των πιστών. Εκείνοι που μουούντο ορκίζονταν να κρατήσουν μυστικά όσα διδάχθηκαν, που αφορούσαν την ευδαιμονία στην παρούσα, αλλά και στην άλλη ζωή.

Η θρησκεία των Ελλήνων κατά την αρχαιότητα είχε δημόσιο χαρακτήρα και ήταν δεμένη στενά με την πολιτική ζωή κάθε περιοχής. Παράλληλα όμως, αναπτύχθηκαν οι μυστηριακές λατρείες ορισμένων θεών που υπόσχονταν προσωπική ευδαιμονία στη ζωή αλλά και ευτυχία μετά τον θάνατο. Δίχως αμφιβολία η σημαντικότερη λατρεία αυτού του είδους ήταν τα **Μεγάλα Μυστήρια της Ελευσίνας**, τα οποία ήταν ανοιχτά σε όλους με εξαίρεση τους βάρβαρους και τους φονιάδες. Σ' αυτά είχαν μνηθεί σπουδαίοι Αθηναίοι, ελληνιστικοί βασιλείς αλλά και Ρωμαίοι αυτοκράτορες. Η προετοιμασία για τη μύηση ξεκινούσε κάθε χρόνο στην αρχή του φθινοπώρου από την Αθήνα. Τα ιερά αντικείμενα από την Ελευσίνα φιλοξενούνταν για λίγες ημέρες στο Ελευσίνιο κάτω από τον βράχο της Ακρόπολης. Οι υποψήφιοι μύστες μετείχαν σε τελετή εξαγνισμού, έκαναν θυσίες και άρχιζαν τη νηστεία και

την περισυλλογή. Την πέμπτη ημέρα σχηματιζόταν η θρησκευτική πομπή που έφτανε το σούρουπο, αφού διένυε τα 21 χιλιόμετρα της Ιερής Οδού, στην αυλή έξω από το Πρότυλο του ιερού της Ελευσίνας.

Εκεί μετά την προσφορά της θυσίας στις δύο θεές οι υποψήφιοι μύστες διέκοπταν τη νηστεία πίνοντας τον *κυκεώνα*, ένα μείγμα από νερό, αλεύρι και φλισκούνη. Η τελετή της μύησης γινόταν σ' ένα ειδικό κτήριο το *Τελεστήριο*, μία τετράγωνη αίθουσα 2.500 τετραγωνικών μέτρων με τη Φιλώνειο Στοά. Στο μέσο της αίθουσας υπήρχε ένας ναΐσκος, το *Ανάκτορον*, τα άγια των αγίων, στο οποίο είχε πρόσβαση μόνο ο αρχιερέας, ο *Ιεροφάντης*. Η τελετουργία περιλάμβανε τα *λεγόμενα* και τα *δρώμενα* που ήταν αφηγήσεις και δράσεις (αναπαράσταση) από τα πάθη της Δήμητρας έως την άνοδο της Περσεφόνης από τον Άδη. Τέλος, ο Ιεροφάντης αποκάλυπτε για τους ήδη μυημένους τα Ιερά Αντικείμενα τα *δεικνύμενα*, ενώ εκείνη τη στιγμή η κατασκότεινη τεράστια αίθουσα του Τελεστηρίου γέμιζε φως που εκπορευόταν από το Ανάκτορον. Η τελευταία μέρα μετά τη μύηση έκλεινε με τη σπονδή νερού από *πλημοχόες*, μία προς την ανατολή και μία προς τη δύση, όπου συνοδεύονταν από μυστικές επικλήσεις. Πιθανότατα ήταν ευχές για βροχή, απαραίτητη για τη νέα σπορά στις αρχές του φθινοπώρου. Οι μύστες μετά τις τελετουργίες αισθάνονταν καθαγιασμένοι και προσδοκούσαν τη χάρη των δύο θεών και την ευφορία των καρπών της γης.

Ο μύθος της Κόρης που χάθηκε στα έγκατα της γης και ξαναγύρισε για να φέρει τη χαρά στη Δήμητρα κρύβει πίσω του τον μαγικό κύκλο του σπόρου των δημητριακών που χάνεται στην υγρή γη τον χειμώνα για να βλαστήσει την άνοιξη, να καρπίσει το καλοκαίρι χαρίζοντας τροφή στους ανθρώπους και να χαθεί πάλι για να επαναλάβει την αέναη διαδρομή του.

Το όχημα του Συνδέσμου Συριανών, έφθασε στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου Ελευσίνας και ξεκίνησε η ξενάγηση στο χώρο και αργότερα στο μουσείο. Ο εισερχόμενος στη Ρωμαϊκή Αυλή του 2 μ.Χ., αντικρύζει το ναό της Αθηνάς Προπυλαίας και του Πατρός Ποσειδώνος (από πεντελικό μάρμαρο, με πρόσθιο και οπίσθιο προστώο με τέσσερις μονολιθικούς δωρικούς κίονες, διαστάσεων παρόμοιων με το Ναό της Αθηνάς Νίκης), με τους δύο βωμούς, την Εσχάρα και δύο κτίρια με στοές (για προστασία των πιστών από αλλαγές του καιρού, διημέρευση – συμπόσια). Δυτικά και ανατολικά υπάρχουν οι δύο θριαμβικές αψίδες, αφιερώματα των Πανελλήνων (μελών του Πανελληνίου, της θρησκευτικής, πολιτικής, πολιτιστικής ένωσης όλων των ελληνικών πόλεων, των τριών ηπειρών) προς τη Δήμητρα, Περσεφόνη και Αδριανό. Είναι ακριβή αντίγραφα της Πύλης του Αδριανού στην Αθήνα. Ανεβαίνουμε τα σκαλοπάτια των Μεγάλων Προπυλαίων, πιστό αντίγραφο του κεντρικού τμήματος των Μνησίκλειων Προπυλαίων της Ακρόπολης. Στο αέτωμα υπήρχε σε μέταλλο η προτομή του ευεργέτη αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου.

Στη ΒΑ γωνία των Μεγάλων Προπυλαίων (πριν την είσοδο σε αυτά), υπάρχει το Καλλίχορον Φρέαρ, στην περιοχή του οποίου χόρευαν οι γυναίκες της Ελευσίνας και ήταν μέρος των τελετουργιών προς τιμήν της θεάς Δήμητρας. Ανάμεσα στα Μεγάλα και Μικρά Προπύλαια εκτίθεται η βοηθητική περιοχή του ιερού, με αποθήκες, υπόγεια δίχωρη δεξαμενή, κτίρια διοικητικής φύσεως, κ.α. Σε αυτό το χώρο συγκεντρώνονταν οι μυσούμενοι και ελέγχονταν πριν μπουν στο Τελεστήριο. Η δεξαμενή ήταν μέρος των υδραυλικών έργων που πραγματοποίησε ο μυημένος στα Ελευσίνια Μυστήρια αυτοκράτορας Αδριανός (117–138 μ.Χ.). Σε αυτά περιλαμβάνονταν η διευθέτηση της κοίτης του Ελευσινιακού Κηφισού, η κατασκευή της γέφυρας στην είσοδο της πόλης, το Αδριάνειο υδραγωγείο του Θριάσιου Πεδίου, που μετέφερε νερό από την Πάρνηθα στην πόλη και το ιερό. Τα Μικρά Προπύλαια, αφιέρωμα του Ρωμαίου υπάτου Άππιου Κλαύδιου Πούλχρου, με δίφυλλη θύρα, παραστάδες, προστώα με τέσσερις κορινθιακούς κίονες, ιωνική ζωφόρο – αέτωμα προς τη Ρωμαϊκή Αυλή και δύο μνημειακές Καρυάτιδες – Κιστοφόρους κόρες (με κίστες, τα κυλινδρικά κουτιά που μετέφεραν ιερά αντικείμενα και σύμβολα της λατρείας της Δήμητρας) προς την κατεύθυνση του Τελεστηρίου. Αφήνοντας τα Μικρά Προπύλαια, ακολουθούμε την Πομπική Οδό που κατέληγε στο Τελεστήριο. Στα δεξιά υπάρχει διπλό σπήλαιο με το Ναό του Πλούτωνα – Πλουτώνειο (πύλες του Άδη, σημείο ανόδου της Περσεφόνης από τον Άδη), εξέδρα πιστών, Ναός της Εκάτης, Ναός της Σαβίνας (συζύγου του Αδριανού) και αριστερά η Αγέλαστος Πέτρα, ο βράχος πάνω στον οποίο κάθισε η Δήμητρα να ξεκουραστεί. Το Τελεστήριο είναι το σημαντικότερο κτίριο, όπου γίνονταν οι λατρευτικές τελετές των Ελευσίνιων Μυστηρίων. Είναι μια τετράγωνη (πλευράς 51,5 μ.) υπόστυλη αίθουσα (με 42 κίονες) και τρεις εισόδους, στην ανατολική, βόρεια και νότιο πλευρά. Στις ίδιες πλευρές υπήρχαν οκτώ σειρές εδωλίων για να παρακολουθούν οι μύστες τα δρώμενα. Στο κέντρο της αίθουσας υπήρχε το ανάκτορο, αίθουσα ορθογώνια, μικρών διαστάσεων (Ναός της Δήμητρας) της οποίας η ίδρυση ανάγεται στους μυκηναϊκούς χρόνους. Στο κέντρο της στέγης του Τελεστηρίου υπήρχε το «οπαίο», ξύλινος υπερυψωμένος φεγγίτης, από όπου φωτιζόταν η σκοτεινή αίθουσα. Στην ανατολική πλευρά έφερε πρόσταση με δώδεκα δωρικούς κίονες (Φιλώνειος Στοά). Το Τελεστήριο είχε διαδοχικές φάσεις συνεχών εξωραϊσμών – επεκτάσεων (Σολώνειο, Πεισιστράτειο, Κιμώνειο, Περίκλειο, Μεταπερίκλειο, Ρωμαϊκό).

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ελευσίνας ανακαινίστηκε στα πλαίσια της Ελευσίνας, Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης 2023 και έγινε υποβλητική επανέκθεση των ευρημάτων. Εντυπωσιακή η Κιστοφόρος Καρυάτις από τα Μικρά Προπύλαια και η ημισκότεινη τελευταία αίθουσα, όπου γίνεται αναπαράσταση της ατμόσφαιρας που υπήρχε εντός του Τελεστηρίου στη διάρκεια των ιεροτελεστιών.

Η ξενάγηση ολοκληρώθηκε με την περιμετρική διαδρομή που περνά από την Ιερή Οικία, το Μιθραίο, το Λυκούργειο Τείχος με τις δεξαμενές, το Περίκλειο Τείχος με τις κρήνες, το Κιμώνειο Τείχος, δίπλα στα ρωμαϊκά λουτρά (θήρμες) και ξενώνες, όπου έμεναν οι προσκυνητές.

Οι αρχές της λατρείας στην Ελευσίνα χάνονται στους μυκηναϊκούς χρόνους. Από τον 7ο αιώνα μπορούμε να παρακολουθήσουμε την εντυπωσιακή ανάπτυξη του ιερού που με την αθηναϊκή παρέμβαση έγινε γρήγορα πανελλήνιο και στη συνέχεια οικουμενικό. Το 170 μ.Χ. όμως, οι Κοστοβόκοι από τα Καρπάθια προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές που αποτυπώνονται στον ελευσινιακό θρήνο του σοφιστή Αίλιου Αριστεΐδη. Με τη γενναιόδωρη χειρονομία του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου το ιερό ανασυγκροτήθηκε και κράτησε άλλους 2 αιώνες. Όμως οι Γότθοι του Αλάριχου και φανατισμένοι αιρετικά μοναχοί το 395 μ.Χ. επέφεραν την οριστική καταστροφή και σιωπή αιώνων.

Κουρασμένοι αλλά ικανοποιημένοι και γεμάτοι όμορφες εντυπώσεις, καταλήξαμε στο εστιατόριο «Στράτος», στην παραλία της Ελευσίνας. Μετά από ένα υπέροχο γεύμα, πολλοί εκδρομείς περπάτησαν μέχρι το εκκλησάκι των Ταξιαρχών δίπλα στη θάλασσα, απολαμβάνοντας τον ήλιο και τη θαλάσσια αύρα. Ακολούθησε η επιστροφή στην Αθήνα, ύστερα από μία πολύ γεμάτη και ενδιαφέρουσα ημέρα.

Βιβλιογραφία

- *Ξενάγηση του Δρ. Αρχαιολογίας κ. Γεωργίου Μοστράτου*
- *Κείμενα επιγραφών του Αρχαιολογικού Χώρου - Μουσείου Ελευσίνας*
- «*Ελευσίνα, τα Μεγάλα Μυστήρια*», περιοδική έκθεση στο Μουσείο της Ακρόπολης, 2018

